KULTURA

V tomto dokumentu je vysvětleno, jakým způsobem Evropská unie podporuje kulturní a tvůrčí odvětví. Jsou v něm uvedeny hlavní strategické rámce a stěžejní iniciativy v oblasti kultury, jejichž cílem je podpořit diverzitu, spolupráci a inovace. Poukazuje se v něm také na úlohu Evropského parlamentu při řešení stávajících výzev, včetně těch, které se týkající pracovních podmínek umělců, digitální transformace a kulturní rozmanitosti.

PRÁVNÍ ZÁKLAD

— Smlouva o Evropské unii: V článku 3 je stanoveno, že EU musí „respektovat svou bohatou kulturní a jazykovou rozmanitost" a „dbát na zachování a rozvoj evropského kulturního dědictví".

— Smlouva o fungování Evropské unie: V článku 6 je stanoveno, že úlohou EU v oblasti kultury je podporovat, koordinovat a doplňovat činnost členských států. V článku 67 se stanovuje, že EU musí přispívat k rozkvětu kultury v členských státech a respektovat přitom jejich národní a regionální různorodost a zároveň klást důraz na společné kulturní dědictví. V této souvislosti má za cíl podněcovat členské státy ke spolupráci a podporovat a doplňovat rozšiřování poznatků a šíření evropské kultury a evropských dějin, ochranu a zachování kulturního dědictví, nekomerční kulturní výměny a uměleckou a literární tvorbu, včetně tvorby v audiovizuální oblasti.

— Listina základních práv Evropské unie: V článku 13 je zajištěna ochrana kulturního vyjádření zajištěním svobody umění a vědeckého bádání, zatímco v článku 22 je zaručeno respektování kulturní, náboženské a jazykové rozmanitosti.

CÍLE UNIJNÍHO PŘÍSTUPU KE KULTURNÍ POLITICE

Kultura spadá především do oblasti politiky členských států. Cílem EU je proto podporovat a doplňovat opatření přijímaná na úrovni členských států na základě rámce strategické spolupráce s členskými státy, občanskou společností a mezinárodními partnery, a to na základě účelového financování.

Nově přijatý rámec (Kulturní kompas pro Evropu) se snaží o další rozvoj strategického přístupu ke kulturní politice EU a o upřednostňování kultury coby strategického zdroje demokracie, soudržnosti a konkurenceschopnosti. Zároveň však podporou tvůrců, přístupu ke kulturním dílům a statkům, inovací a celosvětové angažovanosti upevňuje samotný kulturní ekosystém.

ROZVOJ POLITIKY V OBLASTI KULTURY

A. Kulturní kompas pro Evropu

Dne 12. listopadu 2025 představila Evropská komise nový strategický rámec pro oblast kultury v EU s názvem „Kulturní kompas pro Evropu“, který je nástupcem Nové evropské agendy pro kulturu z roku 2018.

Tento strategický rámec zavádí 20 stěžejních iniciativ, které představují pokrok ve čtyřech různých směrech:

— prosazování a posilování evropských hodnot a kulturních práv, včetně činnosti zaměřené na ochranu umělecké svobody,

— posílení postavení umělců a ostatních lidí, např. pokud jde o vzdělávání v oblasti kultury a umění a o pracovní podmínky umělců,

— navázání na kulturu a kulturní dědictví v zájmu zvýšení konkurenceschopnosti, odolnosti a soudržnosti,

— podpora mezinárodních kulturních vztahů a partnerství, např. začleněním kultury do vnější činnosti EU.

Ke kompasu je přiložen také návrh společného prohlášení s názvem „Evropa pro kulturu – kultura pro Evropu“, na němž se má dohodnout Evropský parlament a Rada EU.

Ministři kultury členských států stanovují své priority v oblasti kulturní politiky na úrovni EU prostřednictvím víceletých pracovních plánů pro kulturu, které jsou poté formálně přijaty jako závěry Rady a pokrývají obvykle čtyři roky. Spolu se strategickým rámcem jsou tyto pracovní plány hlavními nástroji používanými k navázání kulturní spolupráce v EU, které při současném dodržování zásad subsidiarity a proporcionality zohledňují současný politický vývoj a definují priority.

V současné době platí pracovní plán EU pro kulturu na období 2023–2026, který Rada přijala dne 29. listopadu 2022.

B. Mezinárodní kulturní vztahy

Společné sdělení nazvané „Směrem ke strategii EU pro mezinárodní kulturní vztahy“, které představila Komise a vysoký představitel Unie pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku v polovině roku 2016, je zaměřeno na navazování kulturní spolupráce mezi EU a jejími partnerskými zeměmi. Klade se v něm důraz na odhodlání Unie rozvíjet mezinárodní kulturní vztahy prostřednictvím smysluplných výměn a partnerství s neunijními zeměmi, ale i na podporou odlišných kultur členských států na základě kulturní diplomacie. Na konec roku 2027 je plánována aktualizace této strategie.

FINANCOVÁNÍ PROGRAMŮ A PODPŮRNÉ INICIATIVY

A. Kreativní Evropa

Kreativní Evropa je stěžejním unijním programem financování zaměřeným na kulturní a tvůrčí odvětví, který byl poprvé spuštěn na sedmileté období v roce 2014. V květnu 2021 byl přijat druhý program Kreativní Evropa (na období 2021–2027), na který

byly vyhrazeny prostředky ve výši 2,44 miliardy EUR, což oproti předchozímu období představuje 36% nárůst.

Tento program je rozdělen do tří složek: média, kultura a meziodvětvové složky. Mezi hlavní aspekty zavedené na období 2021–2027 patří:

— větší důraz kladený na mezinárodní tvůrčí spolupráci a inovace,

— snazší přístup k financování na základě většího objemu spolufinancování (což znamená, že v rámci programu Kreativní Evropa je možné získat na projekty více finančních prostředků),

— důraz na podporu spolupráce na úrovni EU s cílem zvýšit celosvětovou konkurenceschopnost evropského audiovizuálního odvětví,

— program mobility pro umělce a pracovníky v daném odvětví,

— akce zaměřené na potřeby konkrétních tvůrčích oborů, jako je hudba, architektura a kulturní dědictví.

V rámci programu je kladen zvláštní důraz na tři oblasti:

— na podporu hudebního odvětví,

— na upřednostňování ženských talentů, podporu umělecké a profesní kariéry žen a prosazování rovnosti mezi muži a ženami,

— a na podporu inkluze tím, že se lidem ze znevýhodněných skupin obyvatel usnadní účast na programu, a jednodušším podáváním žádostí.

Dne 16. července 2025 navrhla Komise program AgoraEU jako nástupce programu Kreativní Evropa s cílem spojit tento program a obě jeho složky – kulturu a media – s programem Občané, rovnost, práva a hodnoty. Než tento návrh vstoupí v platnost, musí jej ještě schválit Evropský parlament a Rada EU.

B. Evropská hlavní města kultury

Evropská hlavní města kultury jsou jednou z nejznámějších a nejúspěšnějších kulturních iniciativ EU. Každý rok jsou hlavním městem kultury jmenována dvě města ze dvou různých zemí. Unijní země se této iniciativy účastní na základě předem stanoveného rotačního kalendáře, zatímco každé tři roky je možné vybrat třetí město z kandidátských zemí, potenciálně kandidátských zemí nebo ze zemí, které jsou členy Evropského sdružení volného obchodu nebo Evropského hospodářského prostoru. Města vybírá nezávislá odborná komise na základě kulturního programu, který musí mít silný evropský rozměr, musejí se ho účastnit místní obyvatelé všech věkových skupin a musí přispívat k dlouhodobému rozvoji města. Tato iniciativa byla zahájena v roce 1985, přičemž dosud byl titul evropského hlavního města kultury udělen více než 70 městům. V roce 2025 jsme si připomenuli její 40. výročí. Pravidla, kterými se tato iniciativa řídí, jsou stanovena v rozhodnutí o iniciativě Evropská města kultury na období let 2020 až 2033 z roku 2014, které bylo doplněno v roce 2017, tak aby byla umožněna účast zemí z Evropského sdružení volného obchodu nebo Evropského hospodářského prostoru (rozhodnutí (EU) 2017/1545).

Evropská komise v současné době tuto iniciativu přepracovává a připravuje právní základ na období po roce 2033, aby zajistila, že bude i nadále relevantní a inkluzivní a že bude mít pozitivní dopad.

C. Kulturní dědictví

Prostřednictvím směrnice o navracení kulturních statků neoprávněně vyvezených z území členského státu z roku 2014 usiluje EU o ochranu národního kulturního dědictví a o to, aby byla tato ochrana v souladu se zásadou volného pohybu zboží. Tato směrnice zajišťuje fyzické navracení kulturních statků, které byly nezákonně vyvezeny z území některého členského státu po lednu 1993, a zavádí mechanismy spolupráce a postupy při navracení těchto nedovoleně vyvezených kulturních statků.

Označení „Evropské dědictví" bylo původně zavedeno v roce 2005 jako mezivládní iniciativa mezi několika členskými státy zaměřená na veřejné označení míst kulturního a historického významu. Formálního uznání coby iniciativy EU se jí dostalo v roce 2011, přičemž jejím hlavním cílem je prohlubovat mezikulturní dialog a pocit sounáležitosti evropských občanů s EU. Místa nesoucí označení „Evropské dědictví" jsou vybírána na základě své mimořádné symbolické hodnoty, úlohy, již hrála v dějinách a kultuře Evropy a EU, a svého vztahu k demokratickým zásadám a lidským právům. Od roku 2013 získalo toto označení 80 míst. Evropská komise zahájila v roce 2025 veřejné konzultace, jejichž cílem je modernizovat systém označení „Evropské dědictví", zajistit jeho větší viditelnost, rozšířit mezinárodní spolupráci a začlenit do nej zásady udržitelného cestovního ruchu.

V roce 2018 proběhl Evropský rok kulturního dědictví. Jeho účelem bylo poukázat na úlohu evropského kulturního dědictví při budování smyslu pro společné dějiny a společnou identitu. Iniciativa obdržela finanční prostředky ve výši 8 milionů EUR, které byly v roce 2017 použity na přípravné akce a v roce 2018 na její realizaci. Evropský akční rámec pro kulturní dědictví, který vychází z této iniciativy, zavádí strukturální přístup k činnosti v oblasti kulturního dědictví v celé EU. Ve svém usnesení z roku 2021 o dosažení účinného politického odkazu Evropského roku kulturního dědictví Evropský parlament zdůraznil, že je důležité realizovat opatření obsažená v tomto rámci.

Na konci roku 2025 zveřejnila Evropská komise a Nadace Europeana publikaci „Evropský datový prostor pro kulturní dědictví – Strategie na období 2025–2030". Cílem této iniciativy je vytvořit důvěryhodný, interoperabilní a přístupný datový prostor pro kulturní dědictví, který by do roku 2030 zvýšil využívání dat, rozšířil inovace a urychlil digitální transformaci.

D. Ocenění

Kulturní politika EU podporuje udělování nejrůznějších ocenění na poli kulturního dědictví, architektury, literatury a hudby. Jejich cílem je ocenit vynikající kvalitu a úspěch evropské činnosti v těchto oblastech a upozornit na práci umělců, hudebníků, architektů, spisovatelů a osob působících v oblasti kulturního dědictví. Poukazují také na bohatou kulturní rozmanitost Evropy a na význam mezikulturního dialogu a přeshraniční kulturní činnosti v rámci EU i mimo ni.

E. Nový evropský Bauhaus

Iniciativa Nový evropský Bauhaus byla zahájena dne 18. ledna 2021. Ve sdělení Komise nazvaném „Nový Evropský Bauhaus – Estetika, udržitelnost, pospolitost" se

tato iniciativa popisuje jako tvůrčí interdisciplinární projekt, který nabízí prostor pro navrhování budoucích možností, jak žít, s propojením umění, kultury, vědy a techniky. Hlavním cílem této iniciativy je propagovat tvorbu míst k životu v souladu se Zelenou dohodou pro Evropu na základě podpory:

— inkluzivních přístupných míst k vedení dialogu mezi lidmi z nejrůznějších kultur a oborů a lidmi různého pohlaví a nejrůznějšího věku,

— udržitelných řešení, která by respektovala ekosystémy naší planety.

Dne 16. prosince 2025 zveřejnila Evropská komise sdělení a návrh nového doporučení Rady s názvem „Nový evropský Bauhaus – od vize k realizaci“, které mají uvedenou iniciativu rozšířit. V návrhu jsou nastíněna opatření na podporu čisté transformace a inovací, prosazování udržitelného zastavěného prostředí, posílení postavení občanů na základě jejich účasti a využití vzdělávání, kultury a umění k dosažení transformace v daném místě.

ÚLOHA EVROPSKÉHO PARLAMENTU

Evropský parlament soustavně poukazuje na potenciál kulturního a tvůrčího odvětví a podporuje jejich rozvoj tím, že jim v rámci programu Kreativní Evropa na období let 2021–2027 přidělil nezbytné zdroje.

Pandemie onemocnění COVID-19 poukázala na nejistou situaci pracovníků v kulturním a tvůrčím odvětví. Ve svém usnesení o situaci umělců a kulturním oživení v EU z října 2021 Parlament vyzval k vytvoření „evropského statusu umělce“ s cílem zajistit spravedlivé pracovní podmínky a minimální standardy v celé EU. V návaznosti na to přijal v listopadu 2023 usnesení o rámci EU pro sociální a profesní situaci umělců a pracovníků v kulturním a tvůrčím odvětví. To byl výsledek práce parlamentního Výboru pro kulturu a vzdělávání a Výboru pro zaměstnanost a sociální věci. Parlament v tomto usnesení vyzval Komisi, aby navrhla právní předpis, který by zavedl rámec EU pro umělce a pracovníky v oblasti kultury, včetně směrnice o důstojných pracovních podmínkách a spravedlivém odměňování.

Dne 20. ledna 2021 přijal Parlament usnesení o dosažení účinného politického odkazu Evropského roku kulturního dědictví, v němž vyzval k větší ochraně a začlenění kulturního dědictví menšin a k podpoře tradičních evropských a celoevropských kulturních akcí. Mimoto kvůli rozsáhlé ruské invazi do Ukrajiny požádal Výbor pro kulturu a vzdělávání o vypracování studie týkající se ochrany kulturního dědictví v případě ozbrojeného konfliktu v Ukrajině i mimo ni.

Dne 8. března 2022 Parlament ve svém usnesení o úloze kultury, vzdělávání, sdělovacích prostředků a sportu v boji proti rasismu poukázal na problém rasismu a diskriminace v kultuře, ve vzdělávání, sdělovacích prostředcích a sportu a vyzval k prosazování rovnosti, ke shromažďování údajů a k přijetí inkluzivnějších politických opatření v kulturním a tvůrčím odvětví.

Ve svém usnesení o provádění Nové evropské agendy pro kulturu a strategie EU pro mezinárodní kulturní vztahy ze dne 14. prosince 2022 Parlament oba tyto dokumenty posoudil a vyzval k větší koordinaci a k přijetí dlouhodobé strategie a opatření proti nezákonnému obchodu s kulturními statky.

Ve svém usnesení o kulturní rozmanitosti a podmínkách pro autory na evropském trhu streamování hudby ze dne 17. ledna 2024 Parlament zdůraznil, že v EU je nutné vytvořit spravedlivý a rovný systém pro streamování hudby, který by podporoval kulturní rozmanitost, zajistil spravedlivé odměňování autorů a interpretů, zvýšil viditelnost evropských hudebních děl a rozšířil možnosti jejich vyhledávání. Vyzývá v něm také Komisi, aby vytvořila Evropskou hudební observatoř, která by shromažďovala a analyzovala údaje o hudebních trzích.

Ve svém usnesení o povinnostech podle směrnice o audiovizuálních mediálních službách v transatlantickém dialogu ze dne 23. října 2025 Evropský parlament znovu zdůraznil, že s ohledem na vnější tlak, zejména ze strany Spojených států, je Evropská unie odhodlána bránit svůj rámec audiovizuální a kulturní politiky.

Dne 10. března 2026 přijal Evropský parlament usnesení o autorských právech a generativní umělé inteligenci, v němž se zabývá vztahem mezi autorským právem a generativní umělou inteligencí a vyzývá k větší ochraně tvůrců. V usnesení se zdůrazňuje, že je nutné zajistit větší transparentnost souborů trénovacích dat, vypracování licenčních mechanismů a spravedlivé odměňování držitelů práv. Kromě toho se v něm znovu potvrzuje, že ochrana autorského práva v EU vychází i nadále ze zásady lidského autorství.

Tento dokument zpracovala tematická sekce Evropského parlamentu Občanská práva, spravedlnost a institucionální záležitosti. Více informací naleznete na internetových stránkách Výboru Evropského parlamentu pro kulturu a vzdělávání.

Cosmin Ionut ROMAN / LÉANE EMMA CLARA COSTES
04/2026